

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүделениң органы

МУРНУВУСТА УЛУГ АЖЫЛ-ХЕРЕКТЕР

Эрткен неделяда республиканың намыс районнарына СЭКП райкомнарының пленумнары болгаш партия активиниң хуралдары болуп, оларга чыа беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездинин Директиваларының төлөвилелин база партияның XIV област конференциясының түннелдеринин дугайын чугаалашпышаан өткүзүлгөн дээр-зин дыңнаткан болгаш.

СЭКП-ниң Танды райкомунуң пленумунга бо айттырылган талазы-биле партия Тыва обкомунуң ийги секретары аш В. Н. Филиппов илеткеп кылган. Анаа огурушкан калбак партияны актив болгаш бүдүрүлгелерин мурнакчылар чыа беш чыл планының Директиваларының төлөвилелин бүтү талазы чугаалашпышаан, районнуң кедэ ажал-агыл болгаш үлүстүр бүдүрүлгелериниң хөгжүдүлгесиниң чедиринкилерин шүтүмүчүлүккө баш-биле анализдеп көргөн.

Пленум уруг кичээлдерин партияның XXIV съездининче улаштырыпшаан, районда чорудуп турар ажалдарга доктааган. Тандының ажалдык көчмөчүлүккө күүсеткен, сүтүтүн — маргын ортаа үсөндө күсүдүр. Тарадылар чакса күжүлүшкүлүккө белектерин, техника септелгенин болгаш үсөндө септелгенин ажалдыктар хуңуңа белектер дооарын шийиткелээ. Хову бригадаларын механизатор кадрлар-биле четкелээр талазы-биле хемчегерлерин аш турар.

Партияның Танды райкомунуң пленуму тоску беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездинин Директиваларының төлөвилелин база партияның област конференциясының шийиткелерин бир үн-биле чүдүдүтүп көргөн болгаш ол документаларын практиктиң ажал-херекке хажык чокка-удуртулга болдурун шийиткелээ.

Партияның Барым-Хемчик райкомунуң пленумунга ол айттырылган талазы-биле райкомунуң бирги секретары аш В. М. Чернов илеткеп кылган. Илеткелч болгаш сагал берген элтер партияның съездининче укуптур районнуң ажалдык ишчилериниң күш-ажылы болгаш политикага уруг өдүр-лүшкүлүккө демделгелээ. Эрткен чылдын бо үсөндө деңгээлде районда сүт саалдаа болгаш инектиң база хойун, ешкүлүң баш саны өзүп турар. Күрүңгө элтер садарын квартал планын күсүткелгелээ, сүтүтүн база улаваа күсүдүр.

Сээд мурнувун күш-ажылың элчээ «Тыва даг-дугу» комбинат болгаш Ак-Довурантын хой-хөл коллективтеринде күжүлүшкүлүккө чоруп турар. Иланга комбинат бо чылдын ийи айларда пландын ажыр 200 тонна сүтүгү даг-дугун берген.

Боттарың аргазыдан куду деңгээлде ажаллап турар коллективтерин пленумга шытып шүтүмүчүлгө. Оларга «Шекпээр» совхоз, «Тыва даг-дугу» тулук эрелдинин үлүстүр бүдүрүлгө комбинат болгаш Кызыл-Мажалтын тулук заводу хамаарып.

Чыа беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлөвилелин пленум бир үн-биле чүдүдүтүлгөн.

Улук-Хем районун партия активинин хуралына партия обкомунуң эртем болгаш өрөөндө чөдөрлериниң кылды-ын элчээлгелээ аш П. Т. Киселев илеткеп кылган. Саяа берген элтер хуңуң чугаа сорулдарына доктааганар. Чамдык ажал-агылдарың коллективтерин сээд мурнувун күш-ажылың элчээ эки эртинир турарын демделгелээ. Чижээ, «Х Улук хурал» колхоз күрүңгө элтер, сүт садар квартал планын хуусаа бектиде күсүткен.

Четкелерин болгаш хожулашкыларын анаа чидан-биле шүтүмүчүлгө, плереткен, «Улук-Хая», «Найрал» совхозтар мад кыштагылашкыны кошкан чорудуп турар. Мал ажылы-ның продуктуларын күрүңгө садарын, маңгылы сүт пла-нын олар күсүткелгелээ чедирген. Чамдык ажал-агылдарга районда шийитил-биле эртем чылдын ол үсөндө боодарга, чыл элчээлгелээ бээр малдын өлүп ховура чоруп көвүдээ.

СЭКП-ниң XXIV съездинин чыа беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлөвилелин актив хуралы бир үн-биле деггелээ.

Партияның Би-Хем райкомунуң пленумунга бо айты-рылган холбаштыр СЭКП обкомунуң бюро кеңишүү аш П. А. Ситков илеткеп кылган. Районун ажал-ишчилерин сээд мурнувун күш-ажылың элчээ эки эртинир турарын сагал бергенер демделгелээ. Чижээ, «Өк» совхоз күрүңгө элтер садарын квартал планын 429, сүтүтүн — 104 хуу күсүткен. «Саяа» совхоз элтер планын 172 хуу күсүткен. Район шийитил-биле элтер садар планын хуусаа бекти-де күсүткен болгаш сүт планын чоокку хуңуерде күсүдүр.

Партия организациаларының болгаш келде коллективтер-ниң кичээлгелээ ил мал кыштагылашкыларын болгаш чаксы тарылтаа белектерин чедиргелерин чорудуруңа улаштырган. Ол сорулдарын шийиткелерин турарында чет-келерин пленум илеретип, маңгылы техника септелгелерин чаксы шынарлыг болуп турарын айтканар.

СЭКП-ниң XXIV съездинин чыа беш чыл планының талазы-биле Директиваларының төлөвилелин пленум бир үн-биле чүдүдүтүлгөн.

СЭКП райкомнарының пленумнары болгаш партия актив-териниң хуралдары Тээкске, Самагалдайга, Тоора-Хемге, Мургу-Амсыга база өткүлгөн. Чуртун улаа ажал-агыл-ын хожуудериниң тоску беш чыл планының талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездинин Директиваларының төлөвилелин оларга бир үн-биле деггелээ, чүдүдүтүлгөн.

СЭКП ТН-ның июль (1970 чыл) Пленуму черин мелдө-растарының улаа ажал-агыл-ын улаа ужу-дузазын бааа катап демделгелээ. Бист-лүк республикада сөөлү чыл-дарда мелдөрлөтүлгөн ажал-дарың темини болгаш хем-чээли дыка өскөл. Үнүш-дү жүткүрүн беддерин илеттине-мис чер Тывада чок болганы-биле бо ажал калдыг-бир чер-ге-биле барык бүтү район-нары хаара туткан.

Эрткен беш чылда мелдө-растыга тускайлап үндүргөн ка-питал салымшкыларын хемчээли мурнуку беш чыл-дыкына дооарың, беш чылда 30 млн. рубльди шийткелгелээ ажаллаан болза, сөөк беш чылда ол 9,8 млн. рубль бол-ган.

Бистин тармажыларына мелдөрлөтүр чүңү кылдып бергелээ. 6,5 муң га планын тургаш, 8,2 муң га суггары-галык черин ажаллаа кыр-гелээ, оон шийткел чаштыр-гы суггарыны 1,6 муң га. Үш муң гектар суггарыга систе-маларын чаштыр кылды деп планнаа болза, ону херек кырылган 5,5 муң гага күсүт-кен. Оларларын суггарыга болдурур, култура-техника-жылдар, талазы-биле план-ны ажалдык дыка ажыр күс-тетгелээ. Суггарыгалык шөдөрлөтүн планнаанын 100 хуу күсүткелгелээ.

Бүдүрүлгө күндөрүн ажал-ч

алга кинер талазы-биле беш чылдын оонаалдарын чедир-гелээ. Күсүдериңге гидро-техника инженерлер В. Сургутанов, Ю. Заманов, Г. Турсов, П. Лузин, А. Оро-нов, бүдүрүлгелерин мурнак-чылары: А. Дубинков, Д. Ку-лар, А. Селезнев, И. Кааков, А. Сидоркин, В. Кокоулин болгаш оон-да өскөлөр улаа салымшкыны кингелээ.

Беш чылдын дүргүзүлгө суггарыга системаның эр-гелелери механизация-тан отрядтарын күжү-биле ажаллаа кингелээ, эр-гелелерин бүдүрүлгө чаштыр муң га бугаларын катап тур-гаш, алды муң гектар черин чадан үнүштерин аштаан. Оон аңгыда, суггарыга систе-маның эргелелерин көрө-бүтүр, ажал-агылдарын, ажал-херектериниң күсүл-лине суггарыга четкелерин септөөр, аштар талазы-биле 700 муң рубль түнүг ажал-дарын күсүткелээ.

1971—1975 чылдарда СССР-

СЭКП = XXIV СЪЕЗДИНИҢ УТКУШТУР

ДЕН-ДЕСКИ АЖЫЛА

Тываның баштайгы улук бүдүрүлгелеринин бирөөн — автосептелгө заводу бо хуңу-ерде гайн хире ажаллап турарының дугайын сонургап көөрүскө, оон план илдин-зиниң начальниги Александр Иланович Тонининиң бастык корреспондентиске чуга-лааны болза:

— Бистин заводтун кол-лектив партияның ам болур съездининге эки белектиң ужурамыр дээш, хей-аат кыр-п, чыа чылдын элчээлгелээ ден-дески ажаллап кингелээ. Оон барымдааы январь-да, февраль-да айларда за-вод планын бүтү көрүтүр-лөтүр талазы-биле күсүткел-гелээ. Эрткен ийи ай дүргү-

аунда ийи продукция сай-гарар планын 102 хуу күсүт-кен, а күш-ажылың бүдүр-күлүү 104,2 хуу чедир өс-көн. Ол-ла улаа 1500 рубль орулганы алган.

Завод илзы-бүтү автомаш-наларын капитал септелгелээ кылды соругалыг. Ол дээр-ге чүлгө машинаның хөдөл-дүрүш-шүүнчүлүккө көзөң-сөтпө содуруу эвес, харын чыа кууш, фургон, прицептерин-ла кылды үндүрүп турар. Ийи продукция бүдүрүп үн-дүрүр планыны 108,5 хуу, херектенчелерге саддып сай-гарар талазы-биле планын 117,5 хуу күсүткелгелээ.

Чедиркилер чыгар-ла келбээ, Бистер бүдүрүлгө

камналганы эки чорудуп, чыа-чаа аргаларын хереклөп, күш-ажылың бүдүрүлгүлүг чор-уруу беддин турарымын түннелде болган. Бо ийи айда алган орулга-биле «ЗИЛ-164» деп маркалыг ийи авто-машинаны бүтү септээш, үн-дүрүр аргалыг.

— Сээд мурнувун соция-листич чарымының мурнуку оудурулдарында калдык пектер, бригадалар кинро турары?

— Илзык пектервис, бри-гадаларымыс хей. Черле мы-чал, пектер, бригадаларын доктаама ден-дески ажал-дарыңе олаа салгы салгы турар бис. Прицеп-биле кууш кылдыр пек хейлери биле фев-ральдын ай планнарын ажыр

боттадырып, ийи айың дур-гуаунда ийи планын 123,5 хуу күсүдөш, күш-ажылың бүдүрүлгүлүг 139,5 хуу че-дирген. Яков Гордеевтин удуртулга фургон септөөр бри-гадамы 7 фургон орулгана 9-ту белеккелээ. Коммунист Илья Карпенковтин бригадамы 22 прицеп орулгана 24-ту сеп-төөр.

Шүтүлгө пекти (назвалы-ни И. Дьяков) ийи ай дүргү-аунда 93 тонна шүтүлгө кал берип, планын 110,7 хуу че-дирген.

Сээд мурнувун күш-ажылың элчээлгелээ туржуп, заводтун кол чедир квал-тал планын мартын 22—25 күннелерде күсүдөш илзылар дээрлөгө бүдүрүлгө бис.

АНЫЯК МУРНАКЧЫЛАР СЛЁДУ

Бүдүрүлгелер аныяк мур-накчыларын болгаш ком-мунистич күш-ажылың шы-нычтарынын республика са-баду Политбюро чыгарыш-кы бажымына чоктаа чыа болуп эркен. Оон байырла-дыг хуралы элчээлгелээ мур-нуу чарымыда, мал, чер ажы-лынын, үлүстүрүн, трай-спорт, харылаа, амдырал

логу Г. Я. Угрюмов, Тыва АССР-ниң алдарлыг тулукчу-ау О. Л. Калая, Тыва АССР-ниң алдарлыг механизатор В. М. Хомушук, Социалистич Күш-Ажылың Маалыгары М. Д. Чола, О. Ч. Лопсатал, Д. Бресов, Тыва АССР-ниң харылаа ажалдыг алдарың ажалдакчы М. Г. Мамаев болгаш өскөлөр-дөө бар.

гаагыл хуралдыг кингелгелээ улук кичээлгелээ-биле деггелээ. Оон соода, «Эр-кен ажал-агыл чылымын түн-нелдерин болгаш чыа беш чылда комсомол организаци-аларын соругаларын дугайы-да» плеккелээ. ВЛКСМ обкомунуң ийи секретары аш А. Романов кылган.

Республиканың улаа ажал-

«Сүт-Хоя» совхозун, Кызыл аэропорту, Кызылдын №1 аэропортун бүдүрүлгелээ-нин «Тыва даг-дугу» комби-наттын даг-дугу аргалар фабрикаларын комсомол органи-зацияларын ажал-өскөлүн коммунистич кингелгелээлгелээ-де, оларын бүдүрүлгө ажал-де хаара тулар херекке көсү чедиркилерин чедир алган.

«Кен-Тей» совхозтун саа-нымы О. Вичи-Уруг, «Улук-Хая» совхозтун комсомолчу хойчуу М. Дунар-оол, Мөң-гү-Тайга районун «Малчын» колхозунуң хойчуу А. Серен, «Совет-Тыва» совхозтун ме-ханизатор Д. Виче-оол, Кызыл-дын №1 АТБ-аның чылаа-чылары В. Уланов, Д. Елиза-рова олар республиканың ажал-өскөлүн чоргаларын болуп турар.

Күш-ажылың хожуу А. Гавриленко республика-нын күш-ажылың хожуу-ларын шийткел Кызыл ту-гун Күш-Ажылың Кызыл ту-гун ординер «Сүт-Хоя» совхозтун комсомол организациаларына шыныч турар, республиканың бүтү ажал-өскөлүн күш-ажылың хожууларын Чы-гымын болган.

Сейтүн байырыг хуралы мурнакчы ажалдык коллек-тивтериниң рапортарын ху-лөп алган. Мурнакчы коллек-тивтерге шийткел Кызыл ту-гарын, а тус-тус мурнакчы-ларга ажалдык тыпын, ВЛКСМ Тыва область ор-ганизациаларын Хуңуерде деггелерин кинр билгелээ.

Бүдүрүлгелер аныяк мур-накчыларын болгаш ком-мунистич күш-ажылың шы-нычтарынын республика са-баду Политбюро чыгарыш-кы бажымына чоктаа чыа болуп эркен. Оон байырла-дыг хуралы элчээлгелээ мур-нуу чарымыда, мал, чер ажы-лынын, үлүстүрүн, трай-спорт, харылаа, амдырал

«Сүт-Хоя» совхозун, Кызыл аэропорту, Кызылдын №1 аэропортун бүдүрүлгелээ-нин «Тыва даг-дугу» комби-наттын даг-дугу аргалар фабрикаларын комсомол органи-зацияларын ажал-өскөлүн коммунистич кингелгелээлгелээ-де, оларын бүдүрүлгө ажал-де хаара тулар херекке көсү чедиркилерин чедир алган.

ЧУРУКТА: сейтүн кир-жикелерин деггелгө көрдө-өлгө.

О. ОХМЧИНТИН фотоу.

1971 ЧЫЛДЫН ЧАА ТУДУГЛАРЫ

Новополощинин Белоруссияны 50 чылы аттыг химия комбинатында полиэтилен бүдүрүр талазы-биле заводтун ийги элчээлгелээ тудуу эгелдэн. За-водка технологтул чорудулгаларын башкарып электроннул-саналга техниказынын дузазы-биле боттадылар.

Тоску беш чылдын төнчүзүнде комбинатка поли-этилен бүдүрери ийи ажыг катап көвүдээр. Брянскиниң цемент заводунуң чыа пекти ам ажал-лап турар бүдүрүлгелден элчээ улук болур. Анаа дөрт технологтуг шүтүмүнү тургузар. Сехтин тудуу ам эгелдэн.

СЭКП-ниң XXIV съездинин Директивалары-нын төлөвилелин баштап чуртка цемент бүдүрерин беш чыл төнчүзүнде чылда 122—127 миллион тон-на чедирер дээш, оон иштинден 5 миллион хире тон-наны Брянскиге бүдүрер.

(СЭТА).

МАЛЧЫННАР ТАНЫЖЫП, ХУЛЭЭНИП ТУР

Барым-Хемчик районун «Дөң-Төрөн» совхозунуң Ак салбырын малчылар до-ктерияларын өрөөндө эл-терин-биле салбыр төвү. Бу-лун суурга чыгып кеер-ген.

Өрөөндөгө элчээлгелээ мур-нуу чыгып малчылар болгаш сууртун чурттакчыла-ры 1971—1975 чылдарда СССР-ниң улаа ажал-агылы хожу-дерины беш чыл планы-нын талазы-биле партияның XXIV съездинин Директиваларының төлөвилелин таным-каа. Ийи ажалың чүлүл-лери чон конгуч согурулган, кичээлгелээ деггелээ. Төлөв-лелде чонгуч амдырал деп-пелит улаа чыгайлыгы, че-диркелер / сайыралыгы кел-лүг улаагылынын сал-гыны малчылар өөрүп хула-ап, боттарыга белектер ху-лаагылыны аш турган.

Өшкү каларымыс аш О. Калдар-оол сагалыга Дирек-тиваларын төлөвилелин деп-лип хулаап алгаш, бо чы-лың төртүп 100 ашкы олаа-штыр 105 ажалы, өшкү бүт-түлгөн 500 грамм чонг дүктү алдырды. Ботчун күжү-биле 12 тонна сиптеп, 10 тонна курган элчээ. 12 кубометр олаа шийткел белектерин ху-лөткөп, ийи каларымыс аш Лалар-оолтун социалистич чар-ныч кингелгелээ Сарык-ка-ларчымыс аш М. Тараачын сес алган, төртүп 100 сартыкка олаа шийткел 95 бозааны, 12 то-на сиптеп, 12 кубометр олаа шийткел белектерин ботчунга хулаагылган. Төртүп 100 бо бү-түлгөн 88 кубометр алдыр чыгып аш М. Дагыл-оол чы-гаалган.

Салбырны малчыларын 100 баш төртүп малга олаа-штыр чаш төл аштыр талазы-би-ле алган хулаагылган совхоз-тун ийи планын олаа-шты-дан бедик болган.

О. ПАШЫН.

КУШ-АЖЫЛЧЫ УЛУГ

Партияның XXIV съездинин алдар болдурун бүтү улук-тун социалистич чарымына кингелгелээ, «Улук-Хая» сов-хозтун №1 хову-трактор бригаданың механизаторлары (бригадир М. Хуурап-оол) чаксы тарылтаа белеккелди күсүткелгелээ.

Юбилейлг чылдын күсү хову ажалы доостуру-биле че-регелетип, трактор болгаш кааа ажал-агыл машиналарын септөөр-биле графиктин тургузуу, туржукталыг механизаторларын үзүп тургускан. Бо хуңуерде механизаторлар аң-гы-агыл маркалыг 9 трактору, 8 андызыны, 21 сепкелни, 86 илтирер септөөр доокан. Септелгелээ трактористер А. Чаш-оол, М. Кучен-оол, Б. Шинит, Д. Шинит олар мурнакчы кин-гелгелээ. Техникамын септөөр-биле артынарлар болгаш конгуч машиналарын септелгелээ март 25-ле чедир доо-ар деп хулаап алган ажаллап турар.

О. ТАВАА.

Е. Г. АКСЕЛЬРОДКА ТЫВА АССР-НИН КУЛЬТУРАЗЫНЫН АЛДАРЛЫГ АЖЫЛДАКЧЫЗЫ ДЕП ХУНДУЛУГ АТТЫ ТЫПСЫР ДУГАЙЫНДА ТЫВА АССР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫК

Республиканың культуразын хөгжүдүлгө ач-хавылаа дээш Тыва күрүңгө филармониянын хеп наастала тала-зы-биле чурктуу Елизавета Григорьевна АКСЕЛЬРОДКА Тыва АССР-ниң культуразының алдарың ажалдакчымы деп хуңуудуг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАНМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Советинин Президиумунуң Секретары К. ВУДУК-ООЛ.

Кызыл хоорай, 1971 чылдын март 3.

МЕТАЛЛУРГАТ СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

ЧЕРЕПОВЕЦ (СЭТА-ның корр.). Череповец заводунуң металлургия СЭКП-ниң XXIV съездининге алдар кыл-дыр алган бүтү хулаагыларын март 3-те бүтүп күсүткелээ. Бо чылдын элчээлгелээ бээр планга немей бүдүрүп ший-12 муң тонна, мартен нады 15 муң тонна, прокат 7 тонна ажык болган.

Техниканы депшилгелээ болгаш күш-ажылың артем баатар организациаларын баатарларын боттадырып чедиркилерин боттадырып ажал-агыл дөгү болган. Ийи ажалың мартын кингел-гелээ чамдык чарыгы, ажал-дыр бүдүрүлгө дендиң үш

тона улгатыр болгаш оон бүдүрүлгө кылдыр арга-ны берген.

Бүдүрүлгө черинде ажал-нык камналганы болуп кан болган прокат ажаллап бүдү-рүп үндүрер шийгелгелээ ал-дынган. Соолу үш дүргү-аунда чүлгө Волгага авто-мобиль заводунга бөөн 85 ажал чыа продукцияны бүдү-рүп бөөн эгелдэн.

Наа элчиркилерин — Со-циалистич Күш-Ажылың Маалыгары Л. Глуховуң, Е. Не-восткин, Н. Кохтун сагалы баатар Череповецтин метал-лургия партия съездининге алдар болдурун немей ху-лаагыларын аш турар.

арга бар. Мону чедир адыр дээш, Меллорада болгаш суг ажал-агыл министрствоу кедэ ажал-агыл органы-биле нады элчээ кин органи-засти хемчегерин боттады-рары чугула. Суггарыга эге-лээринге чедир четир сан-ныг суггарыкчыларын, чер суггарыга хереклөөр чүл-лери белектер алдыр. Сугга-рар шөдөрүн дажып аштаа-ры, чедиркилерге төгөр дээш кылдыр ажалдаага хой. Бо чылдын Тывага мелдө-ратыг ажалдарга дөрт мил-лион ажал рубль чыгарла-ры көрдүлгөн. 1900 га чыа суггарыга чедир суггарыга нады-биле чаштыр суггарыга кылдыр ажаллаарына, 100 муң гектар оларларын суг-биле халдырарына, 1200 га чыа черге культура-техника ажалдарын чоруткан соода оларын ажал-агылдарга ду-жаарына бо херектин ажал-дар.

Тываның кедэ ажал-агы-нын улам ийи хожуудер та-лазы-биле бүтү ажалдарын эл чугула кедэ болуп черин мелдөрлөтүлгөн планын күсүдери күрүңгө ужу-ду-за-зыг улук ажал дээрин суг ажал-агыл организациалары-нын ажалдакчылары болгаш көзөңлиг ажалчылар хавы-лы-биле билип турар.

М. ДОСТАК-ООЛ, Тыва АССР-ниң мелдөрлөтү болгаш суг ажал-агыл министр.

халдырыла черлериниң ажал-агыл мурнакчыларын адырлар ажал-биле үлүг алган, тус-тус секцияларын тургузуу, ре-волюцияны, дайынын, күш-ажылың хожууларын-биле со-лук, утулдурубаа ужурамы-галарын эртиниргелээ.

Ол алдар-суггалыг кингел-гелээ ажалыда Совет Эле-ментин Маалыгары Л. Н. Ефре-мов, күрүңгө надылааның ла-уреады К. Х. Хойдак-оол, Тыва АССР-ниң алдарың гео-

Сейтүн кингелгелээлгелээ байырладыг хуралы ВЛКСМ обкомунуң бирги секретары Д. К. Х. Оронов ажаллап. Ху-ралын хуңуудуг президи-уму СЭКП ТН-ның Полит-бюроу бир үн-биле соналга соода, байырыг ху-ралын президиумунун дар-газы аш Оронов Владимир Илчич Лопсатал сес берген. «Совет-эргелгелээ чыа беш чылда баштыгының ма-гнитофона бижикке чы-

агымын илзы-бүрү адыра-рында 18 муң комсомолчу-лар ажаллап турар. Оларын-гыч кингелгелээ бирөөн-ле коммунистич күш-ажылың палычымы деп бедик атты чедир алган. Партия обком-унуң IX пленумун ший-тирерин ажаллаа ботта-дырыны илчээлгелээ кин-гелээ комсомолчуларын болгаш ажалдык хажымын болгаш хуңуудуг хулаагыл болуп турар.

Директивалар төлөвилелин чугаалашпышаан

МЕЛИОРАЦИЯ УЛАМ КАЛБАРАР

ниң улук ажал-агылы хожу-дерины беш чыл планы-нын талазы-биле СЭКП-ниң XXIV съездинин Директиваларының төлөвилелин: «Беш чыл дүргүзүлгө ажал-агыл суггарыга кингелгелээ катой 3 миллион гектар суггарыга-лыг чыа черлерин ажаллаа кингелээ. 41,2 миллион гектар пөлдүг оларларын суггары-галарын суггарыгалыг ам-гы черлерин суг халдыр-гелээ беддер талазы-биле ажалдарын чорудар» деп айткан.

— Школяндан башкылары
дан агитбөлүктү четтеште-
рип, оларын тус-тус участка-
ларына, чурттарына чо-
гултуп, агитчилер ортунагу су-
раш, аңкылар чорудар хуше-
лиң донтаамал графинин ту-
гускан.

Хертектің бо аялға мерге-
аңғыда, совхозтұң малчына-
рлығ ышколада ол пропаган-
аинформатор болуір партияжи

помпучур, чаа солзун, сөттүкү-
дер иномучулгазын организм-
таар, шөфтер организмтаажы
мурыакчы кижилер-биле ула-
райлыкчаларын организмтаажы
Амгы үедө СЭКП ТК-ны
Директиваларынын телеви-
лиян тапшытырып турар бо-
луптиялчак чоокта чаа болу-
эрткен област колференция-
зымчы материалдардын ан-
холбаштырыл, чүгдө респуб-
ликалык эвес, баса ол ала-
каш бистик районун, со-
хотун эрткен бет чылда ч-
иу чедип алгачы, чаа бет
чылда кандыг чаа сорулгачы

дэе Советтлң күүсүмү,
тайгыздыла таласы-биле
стаамал комиссиясы чагыг-
чу күүсүдөзүн кичээлгөйгө
органнарың
дөдө чоруткан. Чагыглар
үсөдиринге боттарыңан
түгү-уузуун кирип тур-
ту депутаттар эитер В. Ч.
Уулар, Д. М. Донгак, Г. Ч.
ичимыр-оол оларны хамаа-
штырны болтур.

Сонгүчүларын чагыга-
дыла бир кол чүве билдэ-
тоттакчыны суурларны,
и-барав фермаларын чагыг-
чыдыры болгай. Бо тала-
биле эртик ийи чылдыра
ааа кудуктарны каскаа, 12
дүргүгү сөтсөз болташ
чүгүн, суурларга чыл буюм-
шынтары олуртуу турар.

Ыдыг болза-даа чамдик
Чыраа-Бажи салбырга уруу-
ларын муына школазыны
салбырн тургузарын билдээ
чагыглар күүсөттиэмиз.
Чырганы сес чыл школазы-
нын башчылар чурттураа би-
ригизирге эркинчорун. Шко-
лазынаа чыл программага
пилазанын-биле калыбарты-
төмнөр байы-биле еореппи
аларыңмында школазы алга-
давы негетинип турар.

Чагыгларын долдуу-буу
күүсүдир дээш көдө Совет-
тин күүсүмү, депутаттар
ажкал-агыл удуруткучулар
бүгү күжүн моюноп, ба-
курлаштырырны тывар, соци-
листтер чарышты калбарты-
ниңдатынган а жым даа
укуртуп. Партияңам бо
дөдө XXIV каадыңын төзөт-
тинг белдээсиз олуртуп.

О. БАРА-САЛ

хойларым мөлдүүдә одарлардыр болбайт. Ол үдә 10-дан 30 ховук чедер намыш хурда гачынары хүмдә 3-4 ната нелерингә эмгирген турары таарыштырыр алхр. Ветернар-зоотехника талазы-биле хураганарынгы ёй-ёйде шынчын көрүп турарым органнастарар.

Республиканың нәдә аймак кичилерининг 1971 чылда СЭКН-инг XXIV сессиянынг алдар кылдыр алган социалистгә тәүгәлдеринг мал аймагында бүтү аймакларын экинжидерин, той аймактыга чап болгаш уут малды баш сымал чым кайгалал амырынга чап чаа чедикшиктеринг болуш беп чылдын бәрти чылмын оонахдаларын күтүсдерининг хөрөнтө чогуру салышкычым киширерти неген турар.

П. УШАКОВ.

Тыва АССР-инг Көдө аймак агай министрствотунуң уулу

МОЛДУҢ
ЫЯШ
ҮЛЕТПҮРҮ

[illegible]

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың құрғын секретары У. Роджерс саясаттың даштық жері тексеріп тазалау-комиссиясының құрамына қабылданды. Химиктер құрылыс бактерияларын тексеріп анықтайтын хорун турар 19-мыңдай Женева протокол саясат бағдарларының әріскөз құтуғалы аз айтылған. Мыңалда-да Каттышнас Штаттар дайынға гербицидтерін болғаш қарақ жазым төгудерін газатарын анықлау әрғени болуға хөзәр атыртқан бағдарларда женева протоколу бағдалар ужурудін, Роджерс демелген. Женева протоколуын қирыйқилері құрулерінің қой урузу қалды-да химиктер уғудемдерін дайын қоруду-галарына анықлауларда ойталан турар дээрін құрын секретары минир ужура таварышқа. Мыңамынжөке, құры секретарының сөз-біле алтыра, АКШ «гербицидтерін болғаш қарақ жазым төгудерін газатарын дайынға анықлауын протокол хорувайн турар деп жазм тауар».

Чуртту жой-яитиш америк зақатық мыды аялғым туружуға шыңғыс удуғалын турар. Америк әрғемденерің федерациясының меделгенде құтуғалы болға: «Женева протоколуға жамарыштыр АКШ-тың айтыш турар қылда моралға чөрүшкө хооуын болд-дыр».

кылып үндүренин орада-
жын турган. Ылаңга бол-
чуку Хейне бодунд чууа-
зынга нефаштистерин агар-
тыын орадажын.

Болчуку Хейстид жоо
мурунда чуу кылып чора-
нын ГДР-нй «Нойсе Дойч-
ланд» солуун сойлаан, он
1932 чылда СС отряды кире-
тиний дугуйды фото-доку-
ментин парлаан. Каяан ол
материалды Хейнске коргу-
зерге, ол агарткын шыда-
ваан.

Барын Берлянинг демок-
ратия хой-нигизин сүзүт
шпигисин чуудуушун.

силизимин даргазы:

— Бо чурукчуларним чогадчыны ажил-чоруудулаанын база бир талазын чутаа-мхаскар-дур мейн. Чурукчулар колхоз, совхозотара, «Гыма да-да-дугу» болотла «Гыма колхоз» дег улетуир комплекс-териге чоран, ажилчынар-иле, колхозин ажил-силе-ри-биле уужашкан. Олар со-веттер чыгуула болган шевер ча-анылга мастерларинин чога-а-лыгизинин дугуйида бе-седалар арттирген, дышкыча-а-рлар чыгуула уран чутуудун айтыргызылары дугуйида и-рин лекциялары номчут-тирген. Зиркен чылдын сен-тябрьаа Кызылга ол аян чо-

БО АЙДА
КӨӨР
СИЛЕРРЕСПУБЛИКАНЫҢ
КИНОЭКРАНЫНЫҢ

Совет Эмелиндин Коммунисттик партиясынын XXIV съездин аяктыгына чейин калыптанган. Бүткүл чон партиянын бо төөгүзү сьездинде күш-ажалы ажал-херектерди уюрушкан турарлар, Совет кинематографиясынын сьездине баралаткан эки чогаалдары-биле көрүктүлөр март айда танышар.

Ала-чуртук Улут дайынынын төөгүзү көргүскөн «Хос-ташкын» деп кинополеманын уланчысы «Кол согуштун ула-ны» деп кинофильм фашисттик Германиядан Европаны совет шериглерин хостаарынын оруу — «Вагратия» операциясы-дан эгелзес.

«Вагратия» операциясы дээр, дайынын ойтур шавары-га совет команданын черинин халдашынын чорударынын чакыт павы. Ол операциянын дугайын түгө Сталин, Жу-ков, Рокоссовский, Василевский, Антонов — бо беш кизи би-лир турган. Гитлер совет шериглерин Белоруссияга бурун-гаарлаашкынын болдунмас деп болап турган. Тулаалык берге оруткуу аар чепсектик күштер, чадаг шериг чангыс хонук иш-тинде эркек, дайынын кол төвүн буза шапканы-биле дөрт чыл иштинде уругучулун дайын колдуу доостур.

Алексей Салтыковтун тургусканы «Немзо-даа, эртенги хаа-даа турган...» деп кинозу 1917 чылдын Октябры ху-не-рин чугаалап турган. Фильмдин кол маалдыры — большевик Го-дун. Хоочун большевик, эрес-дизим далайык Совет эрге-ча-гырга дөш тулушукчуна матростарын баштап, оларын ынакшылык чалап алыр.

Фильмдин сюжеттин улаанышынын революциянын болгаш реакциянын үскүлжешинини болур. Бо ийи күштерин бирээни чалып чок өлүмдү уштуптуу шыдааан. Ийчангаш фильмдин ады орай келзе биле эртенги хаа кылдыр адат-тыгын ужуруу ала.

Октябрынын кадыг-дошкун бир дүзенин болушкуну «Ке-зе мененги талалары» деп кинофильмде көргүстүнгөн. Де-гей културанынын шыгжамыры Петроград Эрмитажында Тур саяктын министрлери, чашты бээр. Кинода кол чери аалеп турар маалды — Дмитрий Оленский төөлөжип турган министрлерин аразынга кирип келген, Эрмитажты каапкыш, өскө ордуга турмушун алырын сүмөлээр. Угааны баксыраа-дыр дөш ону министрлер үндүр сывырыптар.

Октябрь тура халымышынын баштын В. И. Ленин биле князь Оленский ужурашкып, Эрмитаж үрелип бузулбаан дөш, Кышкы ордуке халдашынын кылбас, Тур чазак большевиктер-биле тайбыч чугаалашынын дөмө-ле кы-ла бээр деп турар.

Кышкы ордунун бузгалашкынын большевиктерин тийле-ген-биле доостур. Эрмитаж шыгжамы урелишкын чокка артар болгаш князь Оленскийдин салым-хуузу шийтирлетти-нип, Эрмитажтын директорунга ону томулларын Ленин-биле Жунаровский дугуржур.

1970 чылдын апрель 22-нин хуну бугу делегей бир де-ге байырлап эрттирген. Делегей пролетариаткынын баштын Владимир Ильич Лениндин чус хар харлаан бо хуну Европа, Азия, Африка, Америка иштерин депшигелит кизи төрө-тетенин канчаар байырлап уткаанын Документалдык филь-меринин Топ студиясынын ажалдакчылары, Топ телевидение болгаш «Известия» солунун редакциясы «Делегей бо хун-мерде» деп документалдык кино кылдыр тургускан.

Бүтү кизи төрөтетенин үштүп бир кезин бо хун социа-лизм үзүндө чурттап турза, капиталдын чурттары миллион-миллион долларын чепселенишкын чарыгап турар. А 15 чуртук ажалын чону, демократия болгаш социализм, ха-мазрышпас чорук, дең эрге дөш демисежип турар.

Экранга болушкуннар, коммунизм тийлеп турар Советтер чуртунун чүрзе — Москва хоорайын, социализм чурттарында тайбыч амьдиралды көргүсүшкан, Чили, Испанияда ажал-чынынын ажал соксалышынын чорутуп турарыча ший-чири. Улут Лениндин бодалдары, Октябрынын идеялары дий-

тер аразынын кызматтарын эртип, кижилерин салым-хуузу шийтирлеп турары көрүктүлөргө көстүр.

89 чурттарын коммунисттик партиялары 50 миллион ком-мунисттерин каттыштырып, улут күштү тудуштуруп калал-дырган. Коммунизмдин тийлегелит баамыны кайда-даа боттанып турарын акрадан көөр бис. Берлинде, Будапеште, Бухарестте, Улан-Баторда, Гаванада, Прагада, Хельсинкиде, Баирде, Амстердама, Мюнхенде, Баготада, Мехикада улут-любейин демделген турар.

Көрүктүлөрин сонугураалы хаймытырар документал-дык фильмин сценарийин автору Е. Яковлев, режиссеру В. Лисакевич.

Амгы үенин кижилери — аныктар, оларын ынакшылык көргүзери кинематографиясынын база бир темизи. Олесса киностудиянын булутул үндүргени «Хоорай романымы» деп уран-чечен кинода чогуу-на моон дугайын чугаалап турар.

Рентгенолог-амчи Жена педучилищенин сургуулу Маашага таварыла бооп ужурашкы бээр. Баштайгы чугаалап эгелзеш-ле Маашанын булууну биче сеткилини, сагыш-сеткилини ары-чагайын Жена эскерип каар. Ийи, үш хире кыска ужу-ражыгаларын сөздүлө, анык кижилер бот-боттарын бил-чип, кайы-кайымыга ынакшыры. Амьдиралчы дуржулгаан авеш, чаа-ла намы четкен уруг болууну бодалдарына бузу-реп, Женынын кадайы болу бердим деп өөрүнгө безин дына-лыштар...

Петр Тодоровскийнин тургусканы бо уран-чечен кино-фильмин аныктар көргөш, ынакшыл деп чүл, ону канчаар көөрүл деп айтырылгара таваржыр.

Март айык киноэкранына «Сенундомер», «Ночобин-скийлерин өг-булзис», «Мэз, эргим ачам» деп уран-чечен болгаш өскө-даа даштыкы фильмдер үгүлээр.

О. УСПЕНСКАЯ.

Кызылдын ийи дугаар асли-сады хоорайда дээр ажалдык черини бирээни. Бинда 140 ажы уруулар хаара туттунган. Асли-сады Тариса Алексеевна Лелекина элзэди уруулар-биле ажалдап турар. Олар-га: аны-буру чуртуктор чурудуп, шүгүч-

тер, расеанатор кээжилебин, танчылаа-рыма оларын өөрдөп турар.

ЧУРУКТА: Л. А. Лелекина урууларын чуругаа өөрдөп турары; А. СОДУМАНЫН фотогу.

УЖЕН ЧЫЛАА

Доржу Дагирович Монгуш 1936 чылда Кызылдын өөрдө-лөк комбинатынын (амгы № 2 школа) экин кадрлар бе-леткээр салгырынга өөренип келеткен, 1940 чылда дооскан. Он бээр-ле ажалчы чонуну кадыкшылынга бараан болуп келген.

Коммунист экинчи Сүт-Хелде танышас, эмгектеш кизи ховар деп хөрөкчө чокка чугаалап болур. Ужен чыл иштинде үзүктүлүшкын чок Сүт-Хелде ажалдап келген. Ам Чөө-Хемчик районун Шин-кин суурунда эмгекте пуня-тузунда ажалдап турар. Эмгектеге келген кижилер-

ни хулзөп ап, шийтип эмне-ринден ангыда малчынын кезип, медицина дуззын көр-гүзүп, арыг-шевер, кулутур-лут тургалга, аарыларын баш бурунгар камгалаарын дугайында чон ортууга тайылбыр ажалын чорудуп турар. Доржу Дагировичини чон хундүзүр, мактаалар.

Язы-буру аарыдан аараан кижилерин шийтип, эмневи-шаан, иделери божулуп, би-чи чаштарын хулзөп алы-рынга улут дуржулгаан. Дор-жу Дагирович-биле чокта чаа ужурашкып, ажалдап

оларга медицина дуззын көр-гүзүп турар. Бакарчыларга ме-дицина дуззын чедиреринден ангыда агитатор хулзөгезин баа күтсөдүп чорутур. 1971—1975 чылдарда СССР-ий улус ажал-агылын хөтүлө-ринин беш чыл планынын та-лазы-биле партиянын XXIV сьездинин Директивалары-нын төөлөтенин малчынар-га таныштырган. Суурда хей-ининин ажалыга иделей-чип кижилер, партияны даа-галарын асеткилдиг күтсө-дүп турар. Доржу Дагирович Ленинни өбөйи медалы-биле шаннаткан.

М. МОНГУШ.

ШАННАЛ — ӨӨРҮП ЧЕТТИРИШКИН БОЛГАШ ЧАЛАЛГА

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Узбек национал угуулаалар аразы-да хөкөйжилер саякп турган шаяак сава-биле Москва-нын «Спартак» командасын алашкан. Ташкенттин «Юб-лейный» деп спорт ордунуу, доштун кырынга болган жарылдаага ол команда дуржулукчыларын пуштууну удуу алган. Ол шыкка спартакчалар баштай килген шайба дөш баа мерген техника дөш ийи чүл шанналарын ба-за алганнар.

★ МОТОЦИКЛ СПОРТУ. Уфа чуртук Габдрахман Кадыров дош кыры-биле мотоциклдин чарыкка делегей чемпиону деп адын баа катан эгидип алган. Барын Германский Ишсеа хоорайында болуп эркен делегей мар-гылдаанын шүгүленин о алча чогуру 30 сатнык 29-ун чаалап алган. Кадыров оң мурунда делегейин 1963 чыл-да чемпиону турган.

АНЫЯКТАР ЫРААЖЫЗЫ

СОВЕТ
КИЖИЛЕР
ЫНДЫГ БОЛУРАк сеткилдин
чорук

Даарыч чекке хеп даарадып чораш, ча-нып бар чыдырыма соомдан анык оол кел-геш: «Бо силерини эвес бо? деп, акша ха-вы көргүскөн. Ам са-нып калдим, карманым-га чораш акша ха-вы-дан алдан беш рубльди кизи мен, оому комби-наттын иштинге адып калганымга чөгөндим.

Ол ашаны меңзэ эне-кеп берген, ак сеткилди оол Эрин районун амыдарал хандарыга комбинатынын көчөгү, комсомолчу Витя Тлюм-бетеве болду.

Бистин совет кижилер ыдыг эки деп чүвени санып, аңза өрзөним-ни илередип тур мен.

Н. УЯНУК.

Александр Чаш-оолович Дамбы-Сүрүн-дун мөчү берген диннаш, эге-ле бу-түрөөдүм. Мэз чалым азымын Ты-валы революстун шүгүл чогаалына да-гытп өскөн кизи мен. Та кайы час чү-е йнаан, бир-ле минип көрүмгө, мынчаар ирлап чорутуп апарган оол чорук ме-де: «Дөз-до чок феодалдарын Догеран ажал тилзеш, Төгүтүн шыныг хөзөм Дөзөп салган аныктар.

Кулсаалдын ол кайгамчык кызым чо-гааткан кизи Дамбы-Сүрүн чогаалыч дээрин дыка сөзүлүдөдүр биллп каан мен. Ол шүгүлчү-биле эң-не баштай Ча-дааша ужурашкан. «Ленинчи орук» со-лун үтүп эгелзеш. Оол редакторунун манган ак өө бичин борбак балчынык чаныпта турган. Бодуун өөтө туртта-мышаан, хөзөм балчынык иштинге ке-лген келген чагааларын өс-домаан хөзөмдөп, бир талаада хол-биле бир-ле килген өрүлүп турар чораш. Мен оол албан кылды орган чоролонго кире ба-рымге, чык-биле хырбалал каан чагаалар ха-вы чыкылаар. Тос сыптыг тыга биче-биле будуктуг көрөлүштү ортууздан ча-ра катыккан, оол булуун скверин-сий-риг, иштинде аастыг будун иштинге уруукаш, оол кырымче сугуу көчүгү хы-пачалыг куудууна. Оол соонда ший-баштыг демир-жүтүп мыаар суккал, са-а-ныкта дыйлаңдыр шийтизген, мендиге көрүлсөтө, каратканы каттырымал, мен чачындайла улам чоккуулаадын тур-галыг болган. Мен дерини чөмө-биле чөдүмөш, ол аныктын өткөндө даамы-каш, чаныкта жокалалтыр туруп алган мен...

Мэз авай-кара чажымын тура тээж-биле шүгүлчүлүгүн, ирлап өскөн ир-ларымын чогаалычым Александр Дамбы-Сүрүн — хоочун комсомолчу, төлө-түг коммунист. Биче сеткилди акың, эзулуг-ла шүгүлчү кизи чораш.

Бойдус алаар соой берди, Бора-хөкпеш чөмөй берди, Арыг ишти түлөй берди, Аныр куштар чаа берди, Мал-маган чазып түлээр боор, кычаарга бойдустун мыкы чүлө кууу тугаалары шүгүлчүлүгү өскү караа көрүп кааны ол шыккажы! Бо одуруларда бойдус биле иштинде-дин амыдаралын төрөлдөштерин турар философтуг хаан утка бар, Сөстү кааж, канчаар иштин аары, ону ший ажалдарынын шары аргамы бо стро-фалыг үзөгө ап оорепал эп болур:

Шиник поган чанымын Шинель көтөкө, чаныпты, Орай күстүн айтатканын мынчаар чүрү-малдай билип чораш-дыр, Шээр малды сөмүртпөдү, Шени-Бажы серин чалып... Чалба Шени аттарды Салган суруу үтүр эвес—

сүт-сүт деп ирлакын келтире, кымыш сеткил ханайи чораш деп, ону ам-дээ ирлап турар.

Шүгүлчүсө бистен каан кезде чар-лыч чоруту, чылаа-даа оол революсту ирлары, чөмөй-мерген шүгүлчүлүгү Иза-ны уран чогаалычтын үзөтө байлаа бооп артар, он ады—аныктар ыраажы бол-гашы ол-дур.

М. КЕВИН-ЛОПАН, Тыяанын чурт-шыныкы-мэз музейинин эртем ажалдакчысы.

Солун чүүлдер

Чоннун төөгүзү ырларда

Бо кижинин кирбөөн бажыны, чораша суруу чок. Хей чус чылар му-рунда чонун чогаалыч тур-гускан ыраарын ол болууну кылмы кыдыраштарында бичип алган. Уаустун ирла-рын ол чыл эгелзөндөн бээр чээр беш чыл эркен. Латин кижилер ол ирла-ры-биле аалчыларын уткуу-бо-галып үлээр, ажал болган ба-йыраал үзөндө оларын ир-лаар. Ындыг ирларын чык-чымы «Гайныкы» сохотун ары өстүрүчүу Яис Кру-минь чытган, системачы-дып сайыраткан.

Човуун салым-сеткилде каанын кадалалтыны чор-уруу 8 муң ажал кырын, калыпаш муң тыныштарын, чечен чугааларын, үлөгөр до-мактарын ол чээр беш чыл дугуулаа чытган. Мадона районун уран-чечен чүл-дерин чурт-шыныкы му-зеебиле делегей ажалыткан, Я. Круминь чытган чүл-дерин чамдыкын мыда дөштөш.

Эртем, шажын, бурунгу бо-лушкуннар, өөрүкү болган човуун дугайын чугаалап тур-бар бурунгу латин ирларын човуун архив дийип турар.

Уаустун бурунгу ирларын чымы эркен чус чылдын орта үзөндө эгелзеш болган латин национал оттушкуну-нү үзө-биле ол кансырат-кан. Аас пүтүлзөшкүн эң улут чыккыч болган си-стемачыктын чогаалыч болган бичикчи Крышьян Барон аарган, чон ону «бу-рунгу ирларын ады» деп адаан. Чурталгазынын 40 чы-лыгын дугуулаа ол кылч орус эртем иштинде-динин детиниче-биле сес томуг-том болган 200 муң бурунгу ирларын чытган, системачы-дып сайыраткан.

Ам Ригада Крышьян Барон-уң кудумчуулаа дыл бол-

гаш литература институту-нун латин фольклор сектору турар. Совет эрге-чамыргашын чыдарында ол сектор улус-тун аас чогаалын чымырын болган сураткыларынын төү аарган.

К. Баронун эгелзеш чач-чыдарынын үгүлчүлүгүн латин бурунгу ирларын, тоо-жуларын, чечен чугааларын олча чорудуп турар, фоль-клор секторунун хей-ининге ийи муң корреспонденттерин ийи бирээни — ары өстүрүк чүл Я. Круминь баа чору-дуп турар.

И. МОРА, Мадона — Рига, Латвия ССР.

ЧАДАГ 7319 ВЕРСТА

МОЛ-БИЛЕ кызыгаар-лашкан Кыта хоорайдан Петербург чедир мыды-ыран хөмөзөдиг нерин бир дугайында кылалтап эркен сибиряк кизи—орус казан А. Л. Назимов болган. Иеза хөмөз эркенеринде ол чадаг 1840 чылдын март 2-де чорут-кан. Чыл эркен соода соруг-та чедип алдыган: «Сонгу Пальмирага ол чөд» берген.

Ол фактын бурат чурт-пийтээли болган жур-пист В. Зоркин катан тур-гускан. «Казан Назимовун амыдарал-чурталгазы бол-ган оон ала-чорутуун тода-радылаан» деп. В. Беннерин бичип номун ол тып алган. Ол пом библиография тала-зы-биле шагда-ла ховар дөш чүл апарган.

Андрей Лаврентьевич На-зимов Забайкальен казан полкызынга үжөн чыл албан эрттирген. Орус болган да-штык төөгү талазы-биле ном-дарын ол хандыкшылыг ном-чуп чораш, а бешен халымын-да халайып үтөш, Россия-ны болган оон найысчалыи

караа-биле көөрү ол күзөй берген.

Ол чилик чыткышкылыг чо-рун турган. Сески айда На-зимов Казанга чедип келген, Иван Грозный үзөндө ту-тунган кремлин, дугайларын көргөн. Ол ала-чорутку бу-рунгулук тураскааларын дына сонуугар чораш. Ын-дыг тураскаалар дугайында медээлерин, дамчырап чуга-алары ол болуун хун дем-дөстөдөдө бичырымча-лы-биле кийрип ап чораш. Ийчангаш оон хун демдө-стөдөдө Россиянын содуз чертерин барып көөрүчү бир азы орук айткыч бичип апарган.

Ол казан Петербурга бар-гаш, бугун чартып ай болган. Ол Москвага болган Киевко баа чораш.

Бо бичыг тура-соруктуг кижинин содуз ала-чорутуун дугайында В. Беркнерин ном-мун ол-ла чылды найыс-чалга парлап үдүргөн.

Ю. БУДАЕВ.

Улан-Удэ.

Редактор В. С. ШАРОВИЧ.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

МАРТ 11-ДЕ МОСКВАДАН 16.30—Москвадан Маяков-ский атты Академийинг те-атрынын чогаалыч кезе-ли, Чапсарда телемеддэр, 18.50—«Партиянын пла-ны» чонуну планы».

АГААР

Бөгүн республикага болган Кызылга шокор булуттаар, хар чалбас, хат кошкан бо-лур.

Агаарын температурасы хулдус дагларга 9—14, ар-каларынга 13—20, Кызылга 18—20 градус соор.

МАРТ 11-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Донкуну тоаартканы» (1-тп, 2-тп кезектери) 11.30, 13.50, 16.10, 18.30, 20.50, «Кымыл даштар» ааставада» эртегилик 10 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Александр Невский» 9.40, 11.40, 13.40, «Баш-тайгы эпикалдын хоорайы» 15.10, 17.30, 19.20, 21.10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Яза» 15, 18.50, 19.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Бистин хоорайын огу» 15, «Ху чек кизи болган мыакшыл» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ДИЗЕНТЕРИЯ ДУГАЙЫНДА АЙТЫРЫГГА ЭМЧИНИН ХАРЫЛАРЫ

1. Дизентерия кизи канчаар аары бээр? Дизентерия халдавардыг аары. Оортан аараан кизи албаны-биле казы дык хей санын микробтарын үдүрер. Ачым-чөмө, аяк-сагага аарыг кизи чы-маан ховары-биле дөстөдө азы сактер ховары, оларга микробтар чышынар. Дизентерия микробтары агым сугга кир-геш азы сактер (кудукча, көмөч) кирип бо-лур. Азы-чөм-биле азы ижер сүт-биле казы кадык кижинин ижин-шөйүдүр-чө дизентерия микробтары киргенде кизи аары бээр.

2. Кандык-да лизы-биле куду ошурту-апарган кизи эмчиге барза эки, бо аам боду эмнеге эки бе? Кандык-даа ажалык куду ошуртуушкун болгонда, эмчиге азы фельдшерге мала-ла бээр херек. Дизенте-рия чик хөвиринг эртин турар болза, ки-жө, багай шымарыг чөмдөн өскөдөн куду ошуртуушкунда, ону аарыг кизи боду ыткан шыдаас. Аарыгын чүлө медицина ажалдакчыны тодаргайлаш, оортан ший эшенирлери айтып болур.

Амгы үдө дизентерия пургулайында чик хөвиринг эртин турар. Бичаар аараан кижилерин албаны хон чок, ол чүл-ө суук шараларыг бооп болур, ону аараан кизи боду чамында эскерип шыда-вас. Дизентериянын чик хөвирин-биле аараан кизи оон аар хөвирин-биле бир дөмөй эки эмневи, шөвөрлөнери, аш-чөмө-шын таарыштырары негеттинши турар. Ийчангаш дизентериядан аараан кизи бурзуу эмгектеге чыдып эмнедир ужу-рут. Дизентериянын аар-даа, чик-даа хө-вирлери дегени хамаарылга чокка, оор-

тан аарыг берген кизи канча-даа хал-давардыг бир эвес ол бодуун бажында турар болза, оон аарын чанында кижилер-ни чымшып болур.

3. Хоочуралдыг дизентерия деп чүк? Хоочуралдыг дизентерия — ол дээрге дык хей айлар азы кал-даа чыдар дугу-зулда узамдыгар дизентерия аарын бо-лур. Кизи канчаар аараанынын үзөндө аарын үгүлчү-ле минин чорбас болу-лаар. Анза-ла кадык мыкыш чорда-ла, оон ишти дойду: куду ошуртуу, ишти хөв-рип, аарып түрүп боор, чамдыкта кизи ку-ду ошуртуу тура-ла тырыктаар-даа алаар.

Хоочуралдыг дизентериядан бичи уру-ларын аараан үр үе дугуулаа докта-мал эвес пакааларында итерар. Чамдык-та оларын паказы алаа, боттары эрес-шооа турда, аарыг баа катан кирип эгел-ээр.

4. Хоочуралдыг дизентерия халдаварыг болур бе? Ийе, малагы каданашкын үзөндө аарыг кизи дизентерия микроб-тарын албаны-биле казы үдүрер чүлө болгонда, ол халдаварыг.

Бичаала-даа бир эвес аарыг кизи эм-чилик айтмышынын күсөдүр, ары-шөвөрүн чурмуу сагыр болза, халда-варын ол негеттөтөс, мынчанга оон ча-пында кижилерге айылч чок болур.

5. Дизентерия аарыгын хоочуралдыг хө-вирге шийтичтөс төлөдө, чүчү кылаа то-гуруу? Дизентериянын чик хөвиринден аарыг берген, улут эвес куду ошуртуу-куну тоовай, эмчиге чогуу үзөндө бар-байы турган кижилер ол аарыгын хоочу-рап алырар. Чамдык кижилер азы-буру түүлдер хөргөп, эмневири орадажым

турарлар. Ийчангаш ол чүүлдер-биле олар боттарынга хованы чөйрүп турар. Ындыг таарылгада аарыг энкербей узамдыгар болгаш пургулайында-ла хоочуралдыг хө-вирге шийтичтөс болур.

Оон ужурудан дизентериянын хоочу-ралдыг хөвирге шийтичтөс болуу-баамы-биле куду ошуртуу аараан кизи эмчиге баргаш, болуулар-ла дүргөн-биле эмне-дин эгелээр ужурулар.

6. Хоочураан дизентериянын экиртип эне-нен болур бе? Ийе, болур, ону актирде, үрүлчү эмнедир херек. Аарыг кизи эм-чилик айткан чөмч чир, хул чурмуу сагыр, эмчиге бугу сүмелерин алаптыг ший күсөдүр ужурулар. Аарыг кизи боду сегий берген мыкыш апарза-даа, эмне-дир ара соксадып болбас. Когун үзө эм-нетишкөс хоочуралдыг дизентерия баа катан каданаш болур, кичан эмневири-ни катан эгелээр алаар болгай.

7. Кизи бодун болган уруларын дизен-териянын халдаварында камгалаарда чү-нү кылаа эки? Чөмөвириг болган чаш урууну чөмөвириг мурдада баа аарыгын чөргө барганын соода хо-дары саваалдап чурар эржеж чугула. Би-чи уруларын хөлдери хөлдө каш